

After LIFE Conservation Plan

LIFERaisedbogs – LIFE Højmosen

Raised bogs in Denmark

1. Indledning

LIFE Højmosen projektet (aftale nr. LIFE14 NAT/DK/000012) blev gennemført i perioden 1. august 2015 til 31. december 2023.

Projektet vedrører i henhold til EF's Habitatdirektiv en Annex I habitatnaturtype samt Annex II og IV arter inden for otte danske Natura 2000 områder beliggende i henholdsvis Jylland og på Sjælland. Projektet omfatter i alt ti delprojekter og der indgår syv partnere med arealforvaltning. Derudover indgår Miljøstyrelsen i projektet i forhold til overvågningsopgaver.

Projektets hovedfokus er restaurering af og udvidelse af arealet med habitatnaturtypen aktiv højmosen (7110*). Projektet fokuserer desuden på at forbedre levevilkårene for Annex II arterne Lys Skivevandkalv (*Graphoderus biliniatus*) og Bred Vandkalv (*Dytiscus latissimus*) samt for Annex IV arten Stor Kærguldsmed (*Leucorrhinia pectoralis*).

Det samlede projektområde i LIFE ansøgningen er på knap 1.400 ha. Hertil kommer yderligere ca. 50 ha som i løbet af projektperioden er godkendt som projektudvidelse af EU Kommissionen. Det er vigtigt at understrege, at arealet af det samlede projektområde er et bruttoareal, og at de udførte forvaltningstiltag dækker et mindre areal.

I henhold til projektaftalen med EU omfatter projektet 24 individuelle aktioner med fokus på at bidrage til at sikre god bevaringsstatus af habitatnaturtypen aktiv højmosen 7110* og fokusarterne og med henblik på at understøtte målsætningerne i de respektive Natura 2000 planer. I henhold til projektaftalen omfatter projektet således følgende aktiviteter og mål:

- Rydning af uønsket vegetation (aktion C1) på ca. 365 ha
- Hydrologiske forbedringer (aktion C2) på 943 ha
- Lodsejeraftaler om rådighedsindskrænkninger (aktion A5 og B1)
- Information og formidling (aktion E3)

Ved at iværksætte disse aktiviteter forventes i henhold til projektaftalen følgende resultater for udpegningsgrundlagene i habitatområderne:

- Hydrologisk forvaltning af eksisterende 7110* på ca. 218 ha
- Forbedre de lysåbne forhold på ca. 365 ha
- Potentiale for udvikling af yderligere potentiel 7110* på samlet set ca. 429 ha
- 11 forbedrede eller nye vandhuller for at forbedre yngle- og levevilkårene for arterne projektet er målrettet mod
- Besøgsfaciliteter (information, madpakkehus, foldere, podcasts)

Det er væsentligt at bemærke, at rydnings- og hydrologiindsatsen skal ses under et da målet er at skabe passende forhold for forvaltning og genopretning af højmosen.

Tabel 1 viser et overblik over fordelingen af delprojekter i LIFE projektet.

Tabel 1. Delprojekter i LIFE Højmosen projektet med fokus på forbedring af bevaringsstatus af habitatnaturtypen aktiv højmosen 7110*.

Delprojekt nummer	Delprojekt navn	N-2000 site SAC	Fokus habitat naturtype ¹ / arter	Projekt areal ha**	Projektejer
1	Løvenholm	DK00DX147	7110*	62	Norddjurs Kommune
2	Holmegaard Mose	DK006Y231	7110* Stor Kærguldsmed Lys Skivevandkalv	450	Naturstyrelsen Storstrøm
3	Store Vildmose	DK00FX120	7110*	488	Jammerbugt Kommune
4	Langkær	DK00DZ153	7110*	8	Naturstyrelsen Søhøjlandet
5	Tuemosen - RK	DK00EY134	7110* Stor Kærguldsmed	18	Randers Kommune
6	Tuemosen - NST	DK00EY134	7110* Stor Kærguldsmed	22	Naturstyrelsen Kronjylland
7	Rold Skov - MK	DK00FX126	7110* Bred vandkalv	5	Mariagerfjord Kommune
8	Rold Skov - REK	DK00FX126	7110* Bred Vandkalv	29	Rebild Kommune
9	Hønning Mose	DK009X179	7110*	192	Tønder Kommune
10	Kongens Mose	DK009X061	7110*	119	Tønder Kommune

1: eksisterende habitat naturtyper omfatter 7140, 7120, 6410, 91D0, 4010, 4030 og 9110 **som angivet i LIFE ansøgningen

Formålet med After LIFE Conservation Plan er at fastlægge en plan for den driftsmæssige forvaltning af LIFE projektet efter dets formelle afslutning. Planen omfatter i) kort status og analyse af projektet ved udgangen af 2023, ii) hvilke aktiviteter skal gennemføres, hvornår og af hvem, iii) det økonomiske grundlag.

Da projektområderne alt overvejende ligger i Natura 2000-områder, vil Natura 2000-planen med tilhørende handleplan udgøre den overordnede planlægning for at opnå gunstig bevaringsstatus af områdernes udpegningsgrundlag samt for overvågning. Som led i projektet er der for hvert delprojekt som udgangspunkt udarbejdet en plejeplan (jf. Bilag 1) med et 15-årigt perspektiv for de arealer, der indgår i LIFE projektet. Plejeplanerne udgør hovedgrundlaget for After LIFE Planen. Det skal dog nævnes, at delprojekt 5 (Tuemosen – RK) måtte opgives midtvejs i projektet med undtagelse af indsatsen for Stor Kærguldsmed. Der foreligger derfor ikke plejeplan for dette delprojekt.

2. Status for projektets mål og handlinger

Tabel 2 viser et overblik over gennemførte aktioner, opnåede mål samt kommende udfordringer fordelt på de forskellige delprojekter. Opgørelsen skal ses i forhold til projektets fokus på naturtypen aktiv højmoser 7110* og dannelse af potentiel ny aktiv højmoser (/7110*).

Projektet omfatter private arealer (herunder fredede arealer) som primært er tilknyttet de kommunale delprojekter. Naturstyrelsen har varetaget projekter på statsejede arealer samt på fredede arealer.

Fremadrettet skal driften som udgangspunkt varetages af de kommunale naturforvaltningsmyndigheder, mens driften på de statsejede arealer og nogle af de fredede arealer skal varetages af Naturstyrelsen.

Samlet set har de udførte handlinger medført:

- Økonomisk kompensation (aktion B1) på 363 ha for permanente rådighedsindskrænkninger. Projektet er desuden gennemført på 734 ha uden anvendelse af økonomisk kompensation og derudover indgår 219 ha (Sandels Mose), som er forundersøgt.
- Sikring af lysåbne forhold ved udførsel af rydninger på samlet set 272 ha for sikring af eksisterende og potentiel ny aktiv højmoser (7110*). Det er mindre end planlagt og skyldes, at ressourcer i større omfang er allokeret til hydrologiske tiltag med afsæt i ekspertgruppernes anbefaling.
- Sikring af gode hydrologiske forhold på samlet set 943 ha og heraf for habitatnaturtypen aktiv højmoser (7110*) 218 ha eller potentiel ny højmoser (7110*) 442 ha. Øvrige arealer er bufferområder mellem de værdifulde naturarealer og omgivelserne.
- Sikring af levesteder for Skivevandkalv (*Graphoderus biliniatus*), Bred Vandkalv (*Dytiscus latissimus*) og Stor Kærguldsmed (*Leucorrhinia pectoralis*) i 15 vandhuller.
- Sikring af publikumsfaciliteter (madpakkehus) i 1 delprojekter.
- Information til offentligheden (infotavler, foldere og podcasts) i overensstemmelse med LIFE projektet.

Tabel 2. Oversigt over aktioner og handlinger i LIFE Højmosen projektet med opstillede mål og kommende udfordringer. Bemærk, at alle handlinger ikke nødvendigvis er gældende for alle delprojekter.

Handling #1: Kompensere lodsejere økonomisk for at tåle permanente rådighedsindskrænkninger (jf. projektets aktion A5 og B1).			
Delprojekt	Mål	Status	Kommende udfordringer
#1 Løvenholm	Kompensere 62 ha	Aftale på 55 ha	Aftale er permanent. Ingen udfordring
#2 Holmegaard Mose	Kompensere 20 ha	Ingen aftale – arealet allerede tilstrækkeligt vådt	Ingen udfordringer, da kerneområdet er omfattet af fredning
#3 Store Vildmose	Kompensere 268 ha	Ingen aftale – hele arealet erhvervet af Aage V. Jensen Naturfonde uden udgift for projektet	Ingen udfordringer da projektområdet ejes af en naturfond
#4 Langkær	Ingen kompensation	Aftale unødvendig	Ingen udfordringer da projektområdet ejes af NST
#5 Tuemosen - RK	Kompensere 18 ha	Aftaler kunne ikke opnås grundet lodsejermodstand. Projektet opgivet	Ingen udfordringer da projektet er opgivet
#6 Tuemosen – NST	Ingen kompensation	Aftale unødvendig	Ingen udfordringer da projektområdet ejes af NST. Projektområdet udvidet med 23 ha på NST's ejendom for at opveje den manglende indsats i projekt #5 Tuemosen (RK)
#7 Rold Skov - MK	Kompensere 5 ha	Aftale på knap 4 ha	Aftale er permanent. Yderligere aftale på ca. 1 ha ville være fordelagtig for højmosens udvikling
#8 Rold Skov – REK	Kompensere 29 ha	Aftale på 12 ha	Aftale er permanent. Der kan ikke opnås yderligere aftaler
#9 Hønning Mose	Kompensere 192 ha	Aftale på 157 ha	Aftale er permanent. Ingen udfordring. Projektet dækker i alt 187 ha med gode hydrologiske forhold
#10 Kongens Mose	Kompensere 119 ha	Aftale på 135 ha	Aftale er permanent. Ingen udfordring. Projektet dækker 165 ha med forbedrede hydrologiske forhold. Det større projektareal opvejer den manglende indsats i projekt #8 Rold Skov (REK)

Handling #2: Sikre lysåbne forhold med rydninger – jf. projektets aktion C1			
Delprojekt	Mål	Status	Kommende udfordringer
#1 Løvenholm	Rydde 18,2 ha nedbrudt højmoser (7120), hængesæk (7120), skovbevokset tørvemoser (91D0*) og øvrige områder. Bidrage til at skabe 35 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 9,0 ha. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil det skabe grundlag for udvikling af knap 21 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
#2 Holmegaard Mose	Rydde 35 ha skovbevokset tørvemoser (91D0*) og øvrige områder. Bidrage til at sikre ca. 74 ha aktiv højmoser (7110*) og skabe ca. 81 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 29 ha. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil det skabe grundlag for sikring af 74 ha aktiv højmoser (7110*) og udvikling af ca. 67 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
#3 Store Vildmoser	Rydde ca. 205 ha aktiv højmoser (7110*) og skovbevokset højmoser (91D0*) og øvrige områder. Bidrage til at sikre 140 ha aktiv højmoser (7110*) og skabe 42 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 174 ha. Invasive arter dog fjernet i hele projektområdet. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil der skabes grundlag for sikring af 140 ha aktiv højmoser (7110*) og udvikling af ca. 42 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
#4 Langkær	Rydde ca. 7 ha aktiv højmoser (7110*) og nedbrudt højmoser (7120) og øvrige områder. Bidrage til at sikre ca. 1 ha aktiv højmoser (7110*) og skabe ca. 3,5 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 4,5 ha. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil det skabe grundlag for sikring af ca. 1 ha aktiv højmoser (7110*) og udvikling af knap 3 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
#5 Tuemosen - RK	Rydde 17 ha nedbrudt højmoser (7120) og skovbevokset tørvemoser (91D0*). Bidrage til at skabe 18 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Projektet opgivet. Manglende målopfyldelse håndteret i projekt #6 Tuemosen (RK)	Ikke relevant

#6 Tuemosen – NST	Ingen rydninger. Bidrage til at skabe 22 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Der er ikke udført rydninger. Uønsket vegetation skal henfalde som følge af forbedret hydrologi. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil det skabe grundlag for udvikling af knap 45 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*). Det udvidede projektareal vil opveje de manglende resultater i projekt #5 (Tuemosen – RK)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
#7 Rold Skov - MK	Rydde 3,7 ha skovbevokset tørvemoser (91D0*) og øvrige områder. Bidrage til at skabe 3,7 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 3,7 ha. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil det skabe grundlag for udvikling af 3,7 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
#8 Rold Skov – REK	Rydde 18 ha skovbevokset tørvemoser (91D0*) og nedbrudt højmoser (7120). Bidrage til at skabe 29 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 9 ha. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil det skabe grundlag for udvikling af 14 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*). Manglende mål opfyldelse håndteres i projekt # 10 (Kongens Mose)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
#9 Hønning Mose	Rydde 30 ha nedbrudt højmoser (7120) og andre arealer. Bidrage til at skabe 120 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 17 ha. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil det skabe grundlag for udvikling af 147 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
#10 Kongens Mose	Rydde 30 ha nedbrudt højmoser (7120) og andre arealer. Bidrage til at skabe 75 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 23 ha. Sammen med de hydrologiske forbedringer (handling #3) vil det skabe grundlag for udvikling af 100 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*). Projektet opvejer den manglende mål opfyldelse i projekt #8 (Rold Skov – REK)	Forhindre genvækst af uønsket vegetation
Handling #3: Sikre gunstige hydrologiske forhold for sikring og udvikling af aktiv højmoser (7110*) – jf. projektets aktion C2			
Delprojekt	Mål	Status	Kommende udfordringer
#1 Løvenholm	Forbedre de hydrologiske forhold på 62 ha nedbrudt højmoser (7120), hængesæk (7140) skovbevokset tørvemoser (91D0*) og andre arealer. Bidrage til at skabe 35 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Udført på 55 ha. Sammen med de udførte rydninger (handling #2) vil det skabe grundlag for udvikling af knap 21 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*). Øvrige arealer (34 ha) er bufferarealer	Vedligeholde hydrologiske tiltag

#2 Holmegaard Mose	Forbedre de hydrologiske forhold på 227 ha aktiv højmoser (7110*) nedbrudt højmoser (7120), hængesæk (7140), skovbevokset tørvemoser (91D0*) og andre arealer. Bidrage til at sikre ca. 74 ha aktiv højmoser og skabe ca. 81 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 234 ha. Sammen med de udførte rydninger (handling #2) vil det skabe grundlag for sikring af 74 ha aktiv højmoser (7110*) og udvikling af ca. 67 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*). Øvrige arealer (93 ha) er bufferarealer	Vedligeholde hydrologiske tiltag
#3 Store Vildmoser	Forbedre de hydrologiske forhold på 268 ha aktiv højmoser (7110*), skovbevokset tørvemoser (91D0*) og andre arealer. Bidrage til at sikre ca. 140 ha aktiv højmoser og skabe ca. 42 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på 268 ha. Sammen med de udførte rydninger (handling #2) vil det skabe grundlag for sikring af 140 ha aktiv højmoser (7110*) og udvikling af ca. 42 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*). Øvrige arealer (86 ha) er bufferarealer	Vedligeholde hydrologiske tiltag
#4 Langkær	Forbedre de hydrologiske forhold på 3,5 ha aktiv højmoser (7110*), nedbrudt højmoser (7120) og andre arealer. Bidrage til at sikre ca. 1 ha aktiv højmoser og skabe ca. 3,5 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på knap 4 ha. Sammen med de udførte rydninger (handling #2) vil det skabe grundlag for sikring af ca. 1 ha aktiv højmoser (7110*) og udvikling af knap 3 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Vedligeholde hydrologiske tiltag
#5 Tuemosen - RK	Forbedre de hydrologiske forhold på 18 ha nedbrudt højmoser (7120) og skovbevokset tørvemoser (91D0*). Bidrage til at skabe 18 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Projektet opgivet. Manglende målopfyldelse håndteret i projekt #6 Tuemosen (RK)	Ikke relevant
#6 Tuemosen – NST	Forbedre de hydrologiske forhold på ca. 22 ha og bidrage til at skabe 22 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Gennemført på knap 45 ha. Det vil skabe grundlag for udvikling af knap 45 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*). Det udvidede projektareal vil opveje de manglende resultater i projekt #5 (Tuemosen – RK)	Vedligeholde hydrologiske tiltag
#7 Rold Skov – MK	Forbedre de hydrologiske forhold på 2,6 ha med skovbevokset tørvemoser (91D0*) og øvrige områder. Bidrage til at skabe 3,7	Gennemført på 3,7 ha. Sammen med de udførte rydninger (handling #2) vil det skabe grundlag for udvikling af 3,7 ha ny potentiel aktiv højmoser (7110*)	Vedligeholde hydrologiske tiltag

	ha ny potentiel aktiv højmose (7110*)		
#8 Rold Skov – REK	Forbedre de hydrologiske forhold på 29 ha skovbevokset tørvemose (91D0*) og nedbrudt højmose (7120). Bidrage til at skabe 29 ha ny potentiel aktiv højmose (7110*)	Gennemført på ca. 10 ha. Sammen med de udførte rydninger (handling #2) vil det skabe grundlag for udvikling af 14 ha ny potentiel aktiv højmose (7110*). Manglende målopfyldelse håndteres i projekt # 10 (Kongens Mose)	Vedligeholde hydrologiske tiltag
#9 Hønning Mose	Forbedre de hydrologiske forhold på 192 ha aktiv højmose (7110*), nedbrudt højmose (7120) og andre arealer. Bidrage til at skabe 120 ha ny potentiel aktiv højmose (7110*) og sikre ca. 1 ha aktiv højmose (7110*)	Gennemført på 157 ha. Sammen med de udførte rydninger (handling #2) vil det skabe grundlag for udvikling af 147 ha ny potentiel aktiv højmose (7110*). Samtidig sikres eksisterende aktiv højmose (7110*) på ca.1 ha. På ca. 30 ha i den nordlige del af projektområdet var de hydrologiske gode for dannelse af aktiv højmose (7110*) uden yderligere tiltag	Vedligeholde hydrologiske tiltag
#10 Kongens Mose	Forbedre de hydrologiske forhold på ca.119 ha aktiv højmose (7110*), nedbrudt højmose (7120) og andre arealer. Bidrage til at skabe 75 ha ny potentiel aktiv højmose (7110*) og sikre ca. 2 ha aktiv højmose (7110*)	Gennemført på 165 ha. Sammen med de udførte rydninger (handling #2) vil det skabe grundlag for udvikling af 100 ha ny potentiel aktiv højmose (7110*). Samtidig sikres eksisterende aktiv højmose (7110*) på ca. 2 ha. Projektet opvejer den manglende målopfyldelse i projekt #8 (Rold Skov – REK)	Vedligeholde hydrologiske tiltag
Handling #4: Forbedre levesteder for Skivevandkalv (<i>Graphoderus biliniatus</i>), Bred Vandkalv (<i>Dytiscus latissimus</i>) og Stor Kærguldsmed (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>) – jf. projektets aktion C1			
Delprojekt	Mål	Status	Kommende udfordringer
#1 Løvenholm	Ingen indsats	Ingen	Ingen kommende udfordring
#2 Holmegaard Mose	Etablere 5 velegnede levesteder for Lys Skivevandkalv (<i>G. biliniatus</i>) og Stor Kærguldsmed (<i>L. pectoralis</i>)	Gennemført som spotpleje (rydninger) på 5 lokaliteter	Opretholde lysåbne forhold ved lokaliteterne
#3 Store Vildmose	Ingen indsats	Ingen	Ingen kommende udfordring
#4 Langkær	Ingen indsats	Ingen	Ingen kommende udfordring
#5 Tuemosen - RK	I fællesskab etablere 2 velegnede levesteder for Stor Kærguldsmed (<i>L. pectoralis</i>)	Gennemført som spotpleje (rydninger) på 2 lokaliteter	Opretholde lysåbne forhold ved lokaliteterne
#6 Tuemosen – NST			
#7 Rold Skov – MK			

#8 Rold Skov – REK	I fællesskab etablere 4 velegnede levesteder for Bred Vandkalv (<i>D. latissimus</i>)	Gennemført som spotpleje (rydninger) på 1 lokalitet. En manglende målopfyldelse er suppleret med spotpleje på 7 lokaliteter på Naturstyrelsens ejendom udenfor indeværende projektområde	Opretholde lysåbne forhold ved lokaliteterne
#9 Hønning Mose	Ingen indsats	Ingen	Ingen kommende udfordring
#10 Kongens Mose	Ingen indsats	Ingen	Ingen kommende udfordring
Handling #5: Etablere rekreative faciliteter – jf. projektets aktion E5			
Delprojekt	Mål	Status	Kommende udfordringer
#1 Løvenholm	Ingen	Podcasts om generel højmoserestaurering	Ingen
#2 Holmegaard Mose	Etablere et madpakkehus med 8 infotavler om restaurering af højmoser. Udvikle APP om projektet	Madpakkehus og infotavler etableret. Der er udviklet 3 podcasts om højmoserestaurering generelt og 7 podcasts specifikt for projektet i Holmegaard Mose. Podcasts tilgængelig fra hjemmesiden og QR koder på infoskilte	Vedligeholde madpakkehus
#3 Store Vildmose	Udvikle APP om projektet	Der er udviklet 3 podcasts om højmoserestaurering generelt og 7 podcasts specifikt for projektet i Store Vildmose. Podcasts tilgængelig fra hjemmesiden og QR koder på infoskilte. I kanten af projektområdet har Aage V. Jensen Naturfond etableret rekreative faciliteter (uden LIFE finansiering)	Ingen
#4 Langkær	Ingen	Podcasts om generel højmoserestaurering	Ingen
#5 Tuemosen - RK	Ingen	Podcasts om generel højmoserestaurering	Ingen
#6 Tuemosen – NST	Ingen	Podcasts om generel højmoserestaurering	Ingen
#7 Rold Skov – MK	Ingen	Podcasts om generel højmoserestaurering	Ingen
#8 Rold Skov – REK	Ingen	Podcasts om generel højmoserestaurering	Ingen
#9 Hønning Mose	Ingen	Podcasts om generel højmoserestaurering	Ingen
#10 Kongens Mose	Udvikle APP om projektet	Der er udviklet 3 podcasts om højmoserestaurering generelt og 7 podcasts specifikt for projektet i Kongens Mose. Podcasts tilgængelig fra hjemmesiden og QR koder på infoskilte	Ingen
Handling #6: Forbedre den offentlige information om projektet og Natura 2000 – jf. projektets aktion E3			
Delprojekt	Mål	Status	Kommende udfordringer
#1 Løvenholm	1 infotavle	1 infotavle opsat på rådhuset	Vedligeholde infotavle
#2 Holmegaard Mose	2 infotavler og 1 folder	2 infotavler opsat i projektområdet. 1 folder	Vedligeholde infotavler
#3 Store Vildmose	2 infotavler og 1 folder	2 infotavler opsat i projektområdet. 1 folder	Vedligeholde infotavler

#4 Langkær	1 infotavle	1 infotavle opsat i projektområdet	Vedligeholde infotavler
#5 Tuemosen - RK	1 infotavle	Projekt opgivet	Ingen
#6 Tuemosen - NST	1 infotavle	1 infotavle opsat i projektområdet	Vedligeholde infotavle
#7 Rold Skov - MK	1 infotavle	1 infotavle opsat i fællesskab med delprojekt 8	Vedligeholde infotavle
#8 Rold Skov - REK	1 infotavle	1 infotavle opsat i fællesskab med delprojekt 7	Vedligeholde infotavle
#9 Hønning Mose	1 infotavle	1 infotavle opsat i projektområdet	Vedligeholde infotavle
#10 Kongens Mose	1 infotavle	1 infotavle opsat i projektområdet	Vedligeholde infotavle

3. Pleje og drift i et After-LIFE perspektiv

Samtlige delprojekter i LIFE Højmosen ligger i Natura 2000-områder i form af EF Habitatområder og eventuelt også EF Fuglebeskyttelsesområde. Grænsen for habitatområderne er ændret af Miljøstyrelsen i 2018 og der er i flere områder sket mindre justeringer af grænsen for habitatområderne. Dette har dog ikke haft indflydelse på mulighederne for at gennemføre indeværende projekt indenfor Natura 2000 afgrænsningen. Flere af delprojekterne (1, 3, 4, 7, 8) er tillige omfattet af fredningsbestemmelser.

LIFE Højmosen projektet er baseret på Natura 2000-planerne fra første planperiode, som dækker perioden 2009-2015. I forlængelse heraf har kommunerne udarbejdet Natura 2000 handleplaner og Naturstyrelsen har for egne arealer udarbejdet plejeplaner. Handleplanerne og plejeplanerne var koordineret med vandplanerne for de respektive vandoplande i henhold til Vandrammedirektivet. I løbet af projektperioden for LIFE Højmosen er der udarbejdet 2. generation af Natura 2000 planer, som dækker perioden 2015-2021.

Natura 2000-planen revideres hvert 6. år. Miljøstyrelsen har iværksat dette arbejde for 3. planperiode, der dækker 2021-2027. Hertil hører en revideret basisanalyse, hvorefter der skulle komme en ny Natura 2000-plan i 2021. Planen blev ført vedtaget medio 2023, hvorefter kommunerne skal udarbejde Natura 2000 handleplaner for tredje planperiode. Dette sker i 2024. Som en del af dette arbejde indgår arealer fra LIFE Højmosen projektet i Miljøstyrelsens overvågningsprogram NOVANA.

Plejeplanerne (jf. bilag 1) fastlægger i detaljer, hvordan der i årene efter LIFE projektets gennemførelse, skal ske:

- Pleje af habitatnaturtyper og biotoper for arter som hvert enkelt delprojekt fokuserer på
- Formidling
- Drift af tekniske anlæg, herunder vedligeholdelse af ryddede arealer, hydrologiske foranstaltninger, vandhuller, rekreative anlæg mm.

I Tabel 3 er der oversigtligt for hvert delprojekt angivet, hvilke opgaver der skal varetages som opfølgning på de aktioner (jf. handlingerne i tabel 2), der er gennemført i LIFE Højmosen projektet.

Tabel 3. Oversigt over After-LIFE aktiviteter i delprojekter i LIFE Højmosen projektet som opfølgning på gennemførte handlinger (jf. tabel 2). Bemærk at alle handlinger ikke er relevante for alle delprojekter.

Delprojekt #1 Løvenholm – Norddjurs Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Tilse og sikre lysåbne forhold og eventuel udføre opfølgende skånsomme rydninger. Udføres efter nærmere aftale med ejer
3	Tilse og sikre vedligeholdelse af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres to årlige tilsyn
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde informationstavle
Delprojekt #2 Holmegaard Mose – Naturstyrelsen	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Tilse og sikre lysåbne forhold og eventuel udføre opfølgende skånsomme rydninger. Udføres efter en prioriteret plan i forhold til habitatnaturtyperne
3	Tilse og sikre vedligeholdelse og justeringer af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres løbende tilsyn
4	Opretholde lysåbne forhold på levesteder for Lys skivevandkalv og Stor kærguldsmed. Udføres hvert 5. år og første gang i 2026
5	Vedligeholde madpakkehus. Podcasts kræver ikke vedligehold
6	Vedligeholde informationstavler
Delprojekt #3 Store Vildmose – Jammerbugt Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Tilse og sikre lysåbne forhold og eventuel udføre opfølgende skånsomme rydninger. Udføres efter nærmere prioriteret plan for delområder
3	Tilse og sikre vedligeholdelse af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres årligt tilsyn
4	Ingen
5	Podcasts kræver ikke vedligehold
6	Informationstavler og rekreative faciliteter vedligeholdes
Delprojekt #4 Langkær – Naturstyrelsen	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Tilse og sikre lysåbne forhold og eventuel udføre opfølgende skånsomme manuelle rydninger. Udføres hvert 2. år
3	Tilse og sikre vedligeholdelse af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres årligt tilsyn
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde informationstavle
Delprojekt #5 Tuemosen – Randers Kommune	

Handling	After-LIFE aktivitet
2	Ingen
3	Ingen
4	Ingen. Der foreligger ikke plejeplan for denne indsats
5	Ingen
6	Ingen
Delprojekt #6 Tuemosen – Naturstyrelsen	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Ingen. Lysåbne dele af området vil formentlig blive afgræsset som led i udvikling af Naturnationalpark Fussingø
3	Tilse og sikre vedligeholdelse af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres løbende tilsyn
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle
Delprojekt #7 Rold Skov – Mariagerfjord Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Tilse og sikre lysåbne forhold og eventuel udføre opfølgende skånsomme rydninger. Udføres om nødvendigt hvert år
3	Tilse og sikre vedligeholdelse af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres årlige tilsyn
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle
Delprojekt #8 Rold Skov – Rebild Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Tilse og sikre lysåbne forhold og eventuel udføre opfølgende skånsomme rydninger. Udføres om nødvendigt hvert år
3	Tilse og sikre vedligeholdelse af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres årlige tilsyn
4	Tilse og vedligeholde levestedet for Bred vandkalv. Sker som minimum hvert 5. år.
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle
Delprojekt #9 Hønning Mose – Tønder Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Tilse og sikre lysåbne forhold og eventuel udføre opfølgende genrydninger. Udføres om nødvendigt hvert år
3	Tilse og sikre vedligeholdelse af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres årlige tilsyn
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle

Delprojekt #10 Kongens Mose – Tønder Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Tilse og sikre lysåbne forhold og eventuel udføre opfølgende genrydninger. Udføres om nødvendigt hvert år
3	Tilse og sikre vedligeholdelse af udførte hydrologiske foranstaltninger. Der udføres årlige tilsyn
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle

4. Fremtidige driftsomkostninger

Kommunerne har for privatejede arealer indgået lodsejeraftaler om den fremtidige drift af projektområderne og kommunerne har i den forbindelse påtaget sig et vist økonomisk ansvar for plejeplanernes gennemførelse eller har anvist andre finansieringskilder. Naturstyrelsen vil på egne arealer forestå den fremtidige drift og der er afsat økonomiske midler hertil.

Tabel 4 viser hvilke opfølgende aktiviteter projektparterne påtager sig med henblik på at gennemføre plejeplanerne.

Tabel 4: Reservation af ressourcer til gennemførelse af plejeplaner i LIFE Højmosen projektet.

Delprojekt #1 Løvenholm – Norddjurs Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Kommunen udfører supplerende rydninger om nødvendigt for at opretholde lysåbne forhold
3	Kommunen vedligeholder de hydrologiske foranstaltninger
4	Ingen
5	Ingen
6	Kommunen vedligeholder informationstavlen
Delprojekt #2 Holmegaard Mose – Naturstyrelsen	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Supplerende rydninger udføres af plejemyndigheden (Naturstyrelsen) efter en udspecificeret plan for habitatnaturtyperne
3	Plejemyndigheden justerer og vedligeholder løbende de hydrologiske anlæg
4	Plejemyndigheden vedligeholder levesteder for projektets arter. Udføres mindst hvert 5. år
5	Plejemyndigheden vedligeholder madpakkehuset
6	Plejemyndigheden vedligeholder informationstavler
Delprojekt #3 Store Vildmose – Jammerbugt Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Kommunen udfører supplerende rydninger om nødvendigt for at opretholde lysåbne forhold
3	Kommunen vedligeholder de hydrologiske foranstaltninger
4	Ingen
5	Ingen
6	Informationstavler og øvrige rekreative faciliteter vedligeholdes af Aage V. Jensen Naturfond
Delprojekt #4 Langkær – Naturstyrelsen	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Sikre lysåbne forhold og evt. udføre supplerende rydninger. Udføres om nødvendigt hvert andet år
3	Sikre funktionaliteten af hydrologiske foranstaltninger. Udføres om nødvendigt årligt
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle
Delprojekt #5 Tuemosen – Randers Kommune	

Handling	After-LIFE aktivitet
2	Ingen
3	Ingen.
4	Ingen
5	Ingen
6	Ingen
Delprojekt #6 Tuemosen – Naturstyrelsen	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Afgræsning udføres i givet fald i regi af Naturnationalpark Fusingø
3	Sikre funktionaliteten af hydrologiske foranstaltninger. Udføres efter behov
4	Ingen
6	Vedligeholde infotavle
Delprojekt #7 Rold Skov – Mariagerfjord Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Kommunen udfører supplerende rydninger om nødvendigt for at opretholde lysåbne forhold
3	Kommunen vedligeholder de hydrologiske foranstaltninger
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle
Delprojekt #8 Rold Skov – Rebild Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Kommunen udfører supplerende rydninger om nødvendigt for at opretholde lysåbne forhold
3	Kommunen vedligeholder de hydrologiske foranstaltninger
4	Ingen
5	Kommunen vedligeholder levestedet for Bred vandkalv
6	Vedligeholde infotavle
Delprojekt #9 Hønning Mose – Tønder Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Kommunen udfører supplerende rydninger om nødvendigt for at opretholde lysåbne forhold
3	Kommunen vedligeholder de hydrologiske foranstaltninger
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle

Delprojekt #10 Kongens Mose – Tønder Kommune	
Handling	After-LIFE aktivitet
2	Kommunen udfører supplerende rydninger om nødvendigt for at opretholde lysåbne forhold
3	Kommunen vedligeholder de hydrologiske foranstaltninger
4	Ingen
5	Ingen
6	Vedligeholde infotavle

Bilag 1

Detaljerede plejeplaner for 10 delprojekter i LIFE Højmoser.

Delprojekt #	Delprojekt navn	Link plejeplan
1	Løvenholm	https://www.raisedbogsindenmark.dk/images/PDF/Lovenholm/Forvaltningsplan%20for%20Gjesing%20Mose%202024-2039.pdf
2	Holmegaard Mose	https://www.raisedbogsindenmark.dk/images/PDF/Holmegaard/Forvaltningsplan_Holmegaard%20Mose%202024-2039.pdf
3	Store Vildmose	Forvaltningsplan Store Vildmose.pdf (raisedbogsindenmark.dk)
4	Langkær	Forvaltningsplan for Langkaer.pdf (raisedbogsindenmark.dk)
5	Tuemosen - RK	Projekt opgivet og derfor ingen forvaltningsplan
6	Tuemosen - NST	https://www.raisedbogsindenmark.dk/images/PDF/Tuemose/Forvaltningsplan%20for%20Tuemosen%20og%20enge%202024-2039.pdf
7 og 8	Rold Skov	Microsoft Word - Udkast til Forvaltningsplan delprojekt 7 og 8 Rold Skov rettet Lindenborg. (raisedbogsindenmark.dk)
9	Hønning Mose	https://www.raisedbogsindenmark.dk/images/PDF/Honning/Forvaltningsplan%20for%20Honning%20Mose%202024-2039.pdf
10	Kongens Mose	https://www.raisedbogsindenmark.dk/images/PDF/KongensMose/Forvaltningsplan%20for%20Kongens%20Mose%202024-2039.pdf

After LIFE Conservation Plan er udarbejdet af Tønder Kommune med bidrag fra partnerne i LIFE projektet
December 2023

For yderligere information om planen kontakt Ole Ottosen: oot@toender.dk

Ansvarsfraskrivelse

Indeværende rapport er udarbejdet som led i LIFE projektet LIFE14 NAT/DK/00012 som støttes økonomisk af EU Kommissionen. De holdninger og den viden, der kommer til udtryk i rapporten, under ingen omstændigheder blive betragtet som EU Kommissionens officielle holdning og EU Kommissionen er ikke ansvarlig for den videre brug af oplysningerne i rapporten.